

цій) і практичну частину (практичні заняття і педагогічна практика). До її змісту потрібно включити питання формування готовності учнів основної школи до вибору профілю навчання через предметний зміст і різні форми організації профорієнтації. При цьому, під час вивчення вище зазначеної дисципліни потрібно враховувати профорієнтаційні можливості змісту розділів шкільного курсу біології. Під час методичних розробок уроків студентами мають бути враховані ці питання. Щодо форм організації допрофільної підготовки потрібно посилити акцент на використання профорієнтаційних можливостей позакласної роботи: гурткової роботи, факультативних занять, шкільних наукових товариств учнів, предметних олімпіад тощо. З цією метою до навчального плану можна ввести спецкурс «Позакласна робота з біології у допрофільній підготовці», під час вивчення якого студенти зможуть отримати конкретні знання з методики їх організації, прикласти свої з психології, фізіології людини.

Методичну підготовку майбутнього вчителя біології можна посилити під час проходження педагогічної практики, яка дасть змогу йому теоретичні знання застосувати під час організації позакласних заходів профорієнтаційного спрямування.

ДО ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ТРУДОВОЇ КОЛОНІЇ ІМ. М. ГОРЬКОГО

Ткаченко А.В., Герасименко М.О. (Полтава)

Діяльність А.С. Макаренка та створена ним безпрецедентна виховна система трудової колонії ім. М. Горького є безперечно віхами в історії і вітчизняної і світової педагогіки. Те, що система виховання в горьківській колонії за складністю умов і загальною ефективністю дійсно майже не мала аналогів в ті часи не викликає сумнівів. Це доведено документально, і навіть визнавалося численними опонентами Макаренка. За нашими підрахунками, успішний досвід колонії так чи інакше віддзеркалений у більш ніж сотні тогочасних українських і російськомовних публікацій. На цьому фоні виступає принаймні нелогічним фінал «горьківської епопеї» А.С. Макаренка: цькування принципів положень його педагогічної концепції, усунення від керівництва колонією, знищення всіх залишків «макаренківщини» в ній.

Докладно прояснити цю колізію так і не зуміло макаренкознавство за декілька десятиліть свого існування. Вітчизняна традиція, обмежена ідеологічними орієнтирами і корпоративними інтересами, змальовувала абстрактне коло «ворогів марксистсько-ленінської педагогіки Макаренка», розширюючи його час від часу в залежності від політичної кон'юнктури. Західні макаренкознавці, до речі теж не позбавлені впливу ідеології холодної війни, потерпали ще й від дефіциту джерельної бази.

На нашу думку, останні часи створили унікальну ситуацію щодо можливості вирішення цього ймовірно найпринциповішого питання макаренківської спадщини. Зараз не менш ніж усунення політичної монополії в розвиткові гуманітарного знання і відкриття архівних фондів надзвичайно важливою для макаренкознавства виступає ще одна ознака сучасності – об'єднання дослідницьких зусиль Сходу і Заходу. Створення ще на початку 90-х років минулого століття у Полтаві Міжнародної макаренківської асоціації розпочало постійний науковий діалог, що триває й у наші дні.

З'ясування обставин педагогічних і особистісних поневірянь

А.С. Макаренка у другій половині 1927 і першій половині 1928 років нам вивається важливим з огляду на достатньо слушне припущення: причини знищення виховного досвіду колонії ім. М. Горького можуть знаходитись десь поряд із причинами, що ускладнюють і завжди ускладнювали відтворення цього досвіду у постмакаренківські часи.

Підтвердження чи спростування цього припущення за своєю суттю може бути лише результатом встановлення ступеня аналогії соціальних обставин як генезиса, так і моделювання горьківської виховної системи (зрозуміло, що указані обставини можуть торкатися і політичної і суто педагогічної дійсності). Підтвердження такої аналогії має вивести нас на рівень відкриття об'єктивної одіозності горьківської виховної системи як соціального і педагогічного інституту. Якщо ж буде переконливо доведена відсутність будь-яких об'єктивних причин нежиттєздатності горьківської виховної системи, то наші зусилля мають бути зосереджені на аналізі надзвичайно широкого кола суб'єктивних чинників педагогічної трагедії А.С. Макаренка.

Серед цих причин можна виділити декілька на наш погляд найімовірніших:

- А.С. Макаренко, як ми уже писали [1], протягом усіх років свого «горьківського періоду» майже відкрито демонстрував власну політичну, методологічну і методичну автономію. Така нелояльність в умовах щойно народженого тоталітаризму не могла не дратувати політичних і педагогічних ідеологів, які значною мірою і утворили головне ядро макаренківських опонентів. Інша їх частина, в особі І. Соколянського, М. Котельникова, В. Арнаутова тощо, хоча і відносила себе скоріше до категорії друзів колонії, у вирішальний момент не продемонструвала своєї принципової позиції.
- Переваги макаренківської системи були небезпечною альтернативою існуючій практиці соціального виховання. Безперечні і майже безпрецедентні успіхи колонії на фоні її надзвичайно складних умов праці, обмежених можливостей, «найгіршого» контингенту вихованців невимушено викривали дилетантство, цинізм і корпоративну амбітність багатьох кого із педагогічних теоретиків, керівників та практиків того часу. Звісно, що набагато легше було знищити прецедент, ніж зазіхати на усталене благополуччя великої кількості впливових людей. Взагалі, 20-ті роки, як ніякі інші в радянській історії, були часом суцільного дилетантства, коли ні освіта, ні кваліфікація, ні досвід, а партійність, «пролетарське» походження і заслуги перед революцією були головним підґрунтям будь-яких кадрових призначень.
- Свого часу, вже у мюнхенську добу життя Г.Г. Ващенко, тотально звинувачуючи «яничара Макаренка», говорив про нього як людину занадто самовпевнену і навіть самозакохану, крайнього егоцентрика [2]. Якщо навіть відкинути тенденційність автора спогадів, ми не можемо не погодитися, що, принаймні у 20-ті роки, А.С. Макаренко не був безсловесним «трудоаром на ниві соцвиху». Його активна і безкомпромісна позиція, що іноді переходила до відкритої конфронтації саме і створювала ту «організаційну самотність», на яку він згодом нарікав. Будь-яка влада за своєю природою заперечує щонайменші прояви незалежності, а тим більше цього не приймає авторитаризм. Відчуваючи себе більш освіченим, розумним і відверто відданим справі, ніж деякі свої керівники, А.С. Макаренко очевидно і не намагався приховувати це. Не виключено, що він навіть отримував таємне задоволення від своєї ідентичної інтелектуальної гри з пар-

тійними невігласами із Наркомосвіти.

- Існує ще одна суттєва обставина тогочасних поневірянь А.С. Макаренка, другорядність якої у справі залишення ним колонії ім. М. Горького, як виявилось, не така вже й очевидна. Мова йде про кардинальну подію у його особистому житті – появу майбутньої дружини, Г.С. Салько. В одному з листів до неї він відверто казав, що його колоністський період треба закінчити, бо він «викуваний кимось наново». Кохання як новий життєвий пріоритет, про що свідчить опубліковане листування, міцно вплетається у складну систему мотивації педагога.

Досить цікавим з огляду на все вище сказане залишається питання, наскільки сам А.С. Макаренко був впевнений у життєздатності створеної ним виховної системи? Як він прогнозував її майбутнє, і взагалі чи вірив у нього? Твори педагога, численні архівні документи навряд чи дають підстави запідозрити його у відсутності реалізму чи безглуздому донкіхотстві. Але разом з тим не можна не помічати нестримного мрійництва Макаренка.

Нам би хотілося поставити ще одне не менш слушне питання: чи може вважатися сумний фінал славної історії колонії ім. М. Горького поразкою педагогічної системи А.С. Макаренка? Відповідь на нього, як відомо, запропонував ще він сам: його «безпритульна педагогіка» була врятована у комуні ім. Ф.Е. Дзержинського, де їй дали можливість «висловитися до кінця». Але комуна була зовсім іншим виховним закладом. Хоча головні атрибути створеної А.С. Макаренком виховної системи були перенесені до комуні вже готовими (рада командирів, загони, елементи військової гри, загальний стиль і тон колективу тощо), проте дещо принципово відрізняло її від «метрополії». Підпорядкування, фінансування, матеріальна база, принципи відбору персоналу, склад вихованців, навіть ступінь педагогічної і особистісної свободи Макаренка кардинальним чином відрізнялися від стартових умов горьківської колонії. Крім того, він прийшов до комуні вже сформованим керівником інтернатного закладу, з винайденою і ретельно апробованою виховною технологією та мав за плечима великий досвід педагогічних перемог і поразок. Тож при такій кількості відмінностей ми не можемо розглядати рівень життєздатності горьківської колонії через призму педагогічного триумфу комуні.

Зараз нам відомі ще не всі обставини, що зумовили загибель унікального у світовій практиці виховного закладу – трудової колонії ім. М. Горького. До з'ясування їх поставлене у статті запитання залишається відкритим. Так само дуже важко відновити мотиви, що рухали педагогом і людиною А.С. Макаренком у переможні і трагічні часи горьківської колонії, але не можна не дивуватися подвижництву, самозреченню і навіть ризику для життя, які жили загальний пафос кожного його колоністського дня.

Література

1. Див.: Ткаченко А.В. Гуманістична виховна система А.С. Макаренка: зміст і наслідки ідейної автономії // Витоки: Альманах Української асоціації Антона Макаренка. – Вип. 2. – Полтава, 2004. – С. 203-210.
2. Ващенко Г.Г. Педагогічна наука в СССР (Яничар А.С. Макаренко – найбільший советський педагог) // Рідна школа. – 1999. – № 4. – С. 70-80; тут С. 74-75.
3. Ты научила меня плакать... (переписка А.С. Макаренко с женой. 1927-1939): В 2 т. – Т. 1 / Сост. и коммент.Г. Хиллига и С. Невской. – М.: Визянь, 1994. – С. 22.